

Miroslav Lysý

"Cyril a Metod v historickom vedomí a pamäti 19. a 20. storočia na Slovensku", Dušan Škvarna, Adam Hudek, Bratislava 2013 : [recenzja]

Historia Slavorum Occidentis 1(6), 154-157

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dušan Škvarna, Adam Hudek, *Cyril a Metod v historickom vedomí a pamäti 19. a 20. storočia na Slovensku, Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2013, ss. 162*

Rok 2013 bol príležitosťou pre publikovanie viacerých prác, ktoré hodnotili 1150. cyrilo-metodské výročie. Okrem početných konferencií, venovaných 9. storočiu a príchodu „vierožvestcov“ túto príležitosť využili aj prof. Dušan Škvarna a dr. Adam Hudek na napísanie monografie, venujúcej sa odkazu Cyrila a Metoda na Slovensku v moderných dejinách 19. a 20. storočia. Takto postavená téma pritom nie je zaujímavá len ako prehľad doterajšieho bádania, ale predovšetkým ako zasadenie bádania a dobových názorov na cyrilo-metodskú misiu do hlbšieho spoločenského kontextu, v ktorom sa spája aj s aktuálnymi politickými, kultúrnymi a náboženskými otázkami.

Monografia je rozdelená do dvoch základných častí, v ktorej prvá sa venuje cyrilo-metodskej tradícii do roku 1918 (spracované D. Škvarnom) a druhá časť v téme pokračuje až do súčasnosti (autorom tejto časti je A. Hudek). Práca sa prirodzene začína stručným vývojom cyrilo-metodskej tradície od stredoveku. Tu azda treba pripomenúť, že nové krajiny vzniknuté po páde Veľkej Moravy (teda Čechy, Poľsko a Uhorsko) neznamenali pretrhnutie tradícií s 9. storočím (s. 11). Tak ako sa stretávame so zvláštne podanými verziami Svätoplukovského mýtu (napr. v Kosmovej kronike, v pokazenej forme tiež v Anonymovej kronike, apod.), môžeme sa tiež stretnúť aj s ohlasom na Cyrila (Konštantína) a Metoda. Zvlášť by sa preto žiadala spomenúť latinsky písaná Kristiánova legenda (pravdepodobne z konca 10. storočia), ktorá spája počiatky českého kresťanstva s krstom kniežata Bořivoja rukou Metoda¹. Ozveny tejto tradície potom nájdeme aj v po česky písanej tzv. Dalimilovej kronike zo 14. storočia², či v kronike Přibíka Pulkavu z Radenína³. Táto tradícia sa vlastne nemusela viazať na slovanské písomníctvo a slovanskú liturgiu. Bola skôr – s najväčšou pravdepodobnosťou – ozvenou

¹ *Legenda Christiani. Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius*, c. 2, ed. J. Ludvíkovský, Prague 2012, s. 18-22. K tradícii o počiatkoch kresťanstva v Čechách, nezávisle na Kristiánovi, por. D. Třeštík, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530-935)*, Praha 1997, s. 330-331.

² *Kronika tak řečeného Dalimila*, c. 23, edd. Marie Krčmová et al., Praha 1977, s. 47.

³ *Přibík z Radenína, řečeného Pulkava Kronika česká*, c. 13, [in:] *Kroniky doby Karla IV.*, edd. M. Bláhová et al., Praha 1987, s. 280.

na možné nároky, ktoré by vyplývali z pokrstenia českého kniežat'a Bořivoja. V Čechách sa zachovala aj opačná – bavorská tradícia, ktorá dávala pokrstenie Čechov do súvisu s Bořivojovým synom Spytihněvom, ktorého krst mal mať pôvod samozrejme v Bavorsku⁴.

Hoci sa dá súhlasiť s tým, že cyrilo-metodská tradícia počas prvých storočí existencie Uhorska a Poľska nebola až na niekoľko výnimiek udržiavaná, nedá sa celkom súhlasiť s tým, že by bola nevýznamná v Čechách (s. 12). Tu sa historická pamäť viažuca k solúnskym bratom totiž nespájala výlučne so slovanskou liturgiou a hlaholikou. Prostredníctvom tejto tradície sa riešila kľúčová otázka „štátnej doktríny“ stredoveku, totiž pôvodu kresťanskej viery v krajine, čo však nemalo len náboženský rozmer (zbavenie sa poľhanstva), ale aj politický (krst z Bavorska mohol znamenať určitú formu záväzkov smerom na západ). Tak alebo onak, cyrilo-metodská tradícia však aj v Čechách, v ktorých zanechali jej pozostatky najsilnejšiu stopu, bola menej dôležitá ako uctievanie domácich svätcov, v tomto prípade samozrejme hlavne sv. Václava a sv. Ľudmily.

Tento príklad však vlastne ukazuje, že sa tradícia o sv. Cyrilovi a Metodovi využívala asi ako všetky ostatné tradície vtedy, keď to bolo nejakým spôsobom výhodné. Tak sa aj České kráľovstvo mohlo odvolávať na tradície „Moravského kráľovstva“ a prenesenia kráľovskej koruny, ako túto udalosť zaznamenal Přibík Pulkava z Radenína, kým v Uhorsku bola nejasná a zmätená veľkomoravská tradícia skôr dôvodom pre tzv. podmaniteľskú teóriu.

Je preto úplne prirodzené, že sa Cyril a Metod stali kľúčovými postavami v argumentáciách slovenského národného obrodzenia od konca 18. storočia. Počnúc Jurajom Fándlym sa stali solúnski bratia predmetom osobného i kolektívneho stotožnenia (s. 20) a od tejto doby boli bežnou súčasťou výbavy obrodeneckých zápasov. Slovensko 19. storočia sa tak dostalo do povážlivého vnútorného konfliktu. Na jednej strane stála tradičná uhorská štátnosť, podopretá symbolom sv. Štefana, na strane druhej „slovenské kresťanstvo“ z 9. storočia a zývanie symbolov preduhorských dejín. Paušalizácia týchto snáh zo strany maďarskej inteligencie ako „panslávizmus“ vniesla zárodoky rozchodu s Uhorskom. Nielen v rovine politického programu, viditeľného napokon v roku 1849 programom samostatnej slovenskej korunnej krajiny, ale aj neskorším vývinom historickej pamäte, v ktorej sa Uhorsko

⁴ Podrobnejšie k téme D. Třeštík, *Počátky Přemyslovců*, s. 322. Tradíciu zachytila legenda *Crescente fide*.

stalo nepríťažlivou jednotkou, s ktorým na Slovensku nebolo možné citové stotožnenie (na rozdiel od inštitúcií a osobností 9. storočia).

Po roku 1918 sa Cyril a Metod spolu s Veľkou Moravou mohli stať súčasťou štátnej doktríny. Je však charakteristické, že sa takmer hneď od začiatku ukázali rozdiely medzi Čechmi a Slovákmi. Kým pre Slovákov bolo 9. storočie kľúčovým bodom „národného príbehu“, v českých podmienkach sa táto téma stala len prívieskom „vyšších“ tém, akou bolo České kráľovstvo, husitstvo, či Biela hora. V slovenských podmienkach tak nemala šancu preraziť ani husitská, či širšia protestantská interpretácia obrazu Cyrila a Metoda, a to presne rovnako, ako nenachádzala odozvu téma odčinenia Bielej hory.

Naproti tomu katolícky a nacionálne podfarbený príbeh solúnskych bratov si našiel svoje prirodzené miesto v Slovenskom štáte (Slovenskej republike 1939–1945), ktorá mala byť v Polakovičovom duchu pokračovaním štátu z 9. storočia (s. 89). Rovnako ohybná sa stala tradícia po roku 1945, najprv s odkazom na „slovanský rozmer“, ktorý súčasne s protinemeckými motívmi vyzdvihoval 9. storočie ako zápas za slovanskú kultúru, písmo a vzdelanosť. Po roku 1948 samozrejme musel naopak nutne ustúpiť náboženský rozmer.

Monografia D. Škvarnu a A. Hudeka podkrýva mnohorozmernosť odkazu Cyrila a Metoda za posledných vyše 200 rokov. Ukazuje, akým zásadným spôsobom dokáže ideológia, propaganda, výučba dejepisu, či náboženská a konfesiónalna príslušnosť ovplyvniť verejnú mienku a kolektívnu historickú pamäť. Ukazuje ohybnosť dejín, v ktorom sa tá istá dvojica môže stať raz stelesnením zvestovateľov kresťanskej viery (hoci vedenie kristianizačnej misie nebolo ich cieľom), inokedy sa prehlboval nacionálny „protinemecký“ motív (pri ktorom sa zabúda na neexistenciu Nemcov 9. storočia a skutočnosť, že Cyril a Metod boli Byzantínci), či rozmer kultúrnych podnetov (kde však vadí, že cyrilo-metodská „kultúra“ bola len prostriedkom k dosiahnutiu požadovanej úrovne cirkevnej správy na Morave). Autori monografie tak ukázali niekoľko zaujímavých slepých uličiek historickej pamäte.

Čo však vyššie uvedené vypovedá o výsledkoch a postavení slovenskej historickej (stredovekárskej) obce? Aj pri najlepšej vôli a zohľadnení väčšieho významu „veľkomoravského odkazu“ (na ktorý sa odvoláva aj Ústava Slovenskej republiky zo septembra 1992) na Slovensku v porovnaní s Českou

republikou, sú hodnotenia zahraničných historikov triezvejšie a snažia sa oprášiť z tejto témy nánosy propagandy a anachronizmu. Treba preto dúfať, že sa podarí niečo podobné aj u nás a snáď k tomu prispeje aj táto monografia⁵.

Miroslav Lysý (Bratislava)

⁵ Treba ešte upozorniť na drobné chyby, ktoré sa dostali do textu. Autori pokladajú Moravu za súčasť Českého kráľovstva (ako vyplýva z textu, porovnaj s. 13), čo však nie je správne, pretože Moravské markgrófstvo nebolo súčasťou Českého kráľovstva, ale krajín Koruny českej. Rovnako terminologickou chybou je pokladať 14. marec 1939 za dátum vzniku Slovenskej republiky, pretože ten deň vznikol Slovenský štát. Názov Slovenská republika sa začal používať až od prijatia ústavy v júli 1939.